

Koncepce Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK 2010-2013

1. Koncepční východiska

Rozvoj Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK závisí na několika faktorech, zejména na personálním obsazení a na zázemí pro pedagogickou a vědeckou činnost, na vztahu ústavu k příbuzným ústavům v rámci FF UK, jakož i na jeho pozici v systému univerzitní archeologie v České republice. Specifický význam připadá vztahu Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK k naší nejvýznamnější oborové instituci, Archeologickému ústavu AV ČR, v.v.i., v Praze. Samozřejmostí se rovněž stala úzká součinnost s několika dalšími ústavu univerzitní archeologie v českých zemích (zejména s Ústavem archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně) i v širším evropském měřítku.

Po roce 1989 se v České republice zásadně změnila nabídka univerzitní archeologie. Místo dříve striktně omezených počtů uchazečů přijímaných v Praze a Brně patří dnes archeologie k nabídce sedmi univerzit a souhrnný počet jejích studentů přesahuje několik stovek. Z těchto souvislostí, na něž činnost Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK přirozeně reaguje, jakož i z poznatků o aktuálním vývoji univerzitní archeologie v dalších evropských zemích, odvozujeme představu o tendencích určujících rámec pro koncepci naší činnosti v letech 2010-2013.

2. Rozvoj pedagogické činnosti a rozvoj personální

V kontextu naší univerzitní archeologie nabízí Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK stabilizovaný systém výuky, v němž naprosto určující podíl patří interním zaměstnancům FF UK. Externisté přejímají specializované části a vesměs se jedná o přední odborníky, kteří na FF UK působí dlouhodobě. Pravidelnou součástí pedagogické a vědecké činnosti se nadto stal program jednotlivých přednášek dalších specialistů z České republiky a ze zahraničí.

Prvořadý význam v činnosti ústavu připadá seminářům. V letech 2010-2013 předpokládáme pokračování systému seminářů vedených habilitovanými pracovníky ústavu: doc. M. Popelka (pravěk), doc. L. Košnar (protohistorie), doc. V. Salač (hospodářské dějiny mladšího pravěku), prof. J. Klápště (středověk). Oproti stávající situaci bude naprosto nutně stoupat podíl činnosti mladších pracovníků, a to jak nynějších odborných asistentů Z. Bláhové, T. Klíra a I. Štefana, tak některých z dnešních doktorandů. Jedině touto cestou lze zajistit kontinuitu Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK.

Ve shodě s programem bakalářského a magisterského studia archeologie pravěku a středověku, který je v roce 2010 předkládán k reakreditaci, dojde k výraznému soustředění přednáškových kurzů do bakalářského studia, zatímco nabídka magisterského a doktorského studia bude spočívat především v přednáškách a seminářích blízkých tématům řešeným v rámci programu vědecké činnosti ústavu.

Spolu s posunem k přirozenější věkové struktuře Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou (tj. začleněním mladších pracovníků) se zásadně změnila možnost odborné praxe, bez níž se archeologické studium neobejde. Výchozí princip, jehož uplatňování bude třeba ještě posílit, spočívá v odborných projektech pracovníků ústavu, na jejichž terénní i teoretické realizaci se podílejí studenti.

Archeologie patří k oborům, které vyžadují soustavně rozvíjený přístup k památkám uchovaným v historické krajině a k nálezovým fondům uloženým v centrálních i regionálních muzeích. Odpovídající univerzitní řešení spočívá v systému exkurzí, jejichž rozvinutí u nás omezuje trvalý nedostatek finančních prostředků. Přesto budeme pokračovat v programu 2-4 exkurzí během akademického roku, konaných vždy s aktivní účastí studentů.

Z nároků personálního rozvoje vyplývají pro léta 2010-2013 dva naléhavé úkoly:

- 1. Pro pravěk, a zejména protohistorii, bude potřeba vybrat doktorandy, kteří se účinně a soustavně zapojí do odborného programu ústavu. Především odtud můžeme posléze očekávat doplnění personální situace ústavu. Tento záměr vyžaduje zvláštní studijní program, zahrnující i pobyty na předních zahraničních pracovištích odpovídajících specializací.
- 2. V uvažovaném období bude třeba výrazně pokročit v habilitačních řízeních a v řízeních ke jmenování profesorem, neboť právě zde spočívá zvlášť slabá stránka Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK. Dosavadní praxe zároveň jasně potvrzuje, že tento nárok nelze splnit bez promyšleného systému volných semestrů.

3. Rozvoj vědecké činnosti

Vědecká činnost Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK se zcela přirozeně zaměřuje na několik vybraných kapitol archeologie pravěku a středověku. K těmto kapitolám patří neolitizace střední Evropy, hospodářské dějiny mladšího pravěku, předpoklady vzniku a raný vývoj přemyslovského státu, vrcholně středověká proměna střední Evropy. Zmíněné kapitoly tvoří součást stávajícího výzkumného záměru a jejich problematikou se budou přednostně zabývat přednášky magisterského a doktorského studia. Zároveň se stávají hlavní náplní jednotlivých seminářů. Studentské práce, které budou přispívat k řešení těchto kapitol, se dočkají zvláštní podpory. Tento specializační pohyb pokládáme za naprosto nezbytný, žádný z předních ústavů univerzitní archeologie v Evropě se nemůže snažit o špičkovou výuku archeologie v celé šíři dnes již značně rozrůzněného oboru. Řešení spočívá ve specializaci jednotlivých ústavů a v podstatně větší středoevropské a evropské mobilitě studentů magisterského a doktorského studia.

4. Počty a zaměření studentů archeologie pravěku a středověku na FF UK

Z několikaleté zkušenosti vyplývá, že počty uchazečů o studium archeologie v Praze se v podstatě stabilizovaly a počty každoročně přijímaných studentů se mohou pohybovat kolem 20 až 25. Za zásadně důležitou považujeme stávající praxi přijímacího řízení, spojující část písemnou a ústní. Plně se osvědčilo i konání písemné části spolu s Ústavem pro klasickou archeologii FF UK. Kriteriem přijímání se stává obecné hodnocení studijních předpokladů, doprovázené elementárními doklady uchazečova zájmu o archeologii. Podstatné zvýšení počtu přijímaných studentů nelze doporučit, nad hranici 20 až 25 uchazečů opakovaně zjišťujeme nápadný pokles posuzovatelných ukazatelů. Kvalifikovaný zájem o studium archeologie stagnuje či spíše klesá i v dalších centrech evropské univerzitní archeologie. Zvyšování počtů studentů přijímaných do bakalářského studia nelze tedy na FF UK očekávat, ostatně bránily by tomu i kapacitní možnosti zázemí pro pedagogickou a vědeckou činnost. Zdůrazňujeme přitom, že uchazeči s průkazným zájmem o archeologii a s odpovídajícími předpoklady ke studiu humanitních oborů mívají naprosto jednoznačnou naději přijetí na FF UK.

V naznačené situaci budeme pokračovat v důrazu na magisterské a doktorské studium, zaměřené v první řadě na výše zmíněné vybrané kapitoly archeologie pravěku a středověku. Při tomto konceptu se může uplatňovat značná výhoda studia archeologie v Praze, spočívající v nabídce souběžného studia dalších oborů na FF UK, UK, jakož i na dalších pražských vysokých školách. Dané zaměření se opírá i o součinnost s dalšími pražskými institucemi, v první řadě s Archeologickým ústavem AV ČR a s Centrem mediévistických studií. Dodejme na okraj, že nepociťujeme žádné negativní důsledky tzv. Boloňského systému, neboť podstatná část studentů pokračuje z bakalářského do magisterského studia. Mnozí studenti dříve či později navazují studiem doktorským a dosahují tak ucelené archeologické vzdělání.

Stále ještě příliš málo studentů archeologie využívá nabídku kontaktů s dalšími obory v rámci FF UK. Této tendenci sice napomáhají mezioborové semináře, záměry

kombinovaných studijních programů se ale po několika neúspěšných pokusech ukazují málo reálné. Radikální opatření tohoto druhu asi vyžadují více stabilizované vysokoškolské prostředí. Dosavadní úvahy se zabývaly možnou akreditací programu spojujícího část archeologie pravěku (protohistorie) s částí archeologie klasické, jakož i akreditací medievistiky spojující odpovídající části archeologie, historie a dějin umění. Zdá se, že v obou ohledech bude třeba pokračovat kroky zaměřenými na soustavné překračování oborových hranic, nevyžadujícími ale zásadní změny v systému studia.

5. Rozvoj zázemí pro pedagogickou a vědeckou činnost

Z neobyčejného rozvoje archeologických metod, který se vystupňoval v závěru 20. století a jenž zásadně změnil běžnou archeologickou praxi, vyplývá značná ekonomická náročnost dnešní univerzitní archeologie. Zejména po roce 1989 se také v České republice běžnou výbavou jak centrálních, tak i regionálních archeologických pracovišť staly efektivní počítačové systémy, přístroje užívané při archeologické prospekci, přístroje a systémy umožňující kvalitativně nové zacházení s prostorovými údaji, či získávání vzorků vhodných pro různorodé přírodovědné analýzy. Celá tato rozsáhlá proměna archeologie souvisí s citlivějším vztahem k archeologickému dědictví, jenž se prosazuje i u nás.

Má-li univerzitní výuka připravovat kvalifikované specialisty pro současnou archeologickou praxi, neobejde se bez odpovídajícího vybavení. Naše i zahraniční zkušenosti potvrzují, že osvojování základních postupů a metodických principů vyžaduje výuku rozdělenou do malých skupin studentů, neboť jedině v nich se lze učit aplikaci náročných metod, zacházení se složitými přístroji apod. Bez uspokojování těchto požadavků si nelze představit dlouhodobý rozvoj univerzitní archeologie, který je základním předpokladem kvalifikovaného přístupu k archeologickému dědictví. V uplynulém období se podařilo naprosto zásadně snížit zaostávání Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK za některými univerzitami v České republice. V tomto pozitivním trendu bude třeba pokračovat a hledat nejrůznější opory k jeho naplňování. Připomeňme, že Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK v první řadě chybí automobil, který u obdobných pracovišť u nás a v zahraničí patří ke standardní výbavě potřebné pro terénní výzkum.

6. Základna Mělník

Provozní možnosti Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK se podstatně zlepšily díky základně v Mělníce. Archeologie závisí na systematické schopnosti získávat a zhodnocovat primární archeologická data. Právě tato část praktické výuky se bude nadále soustřeďovat do Mělníka. Jeden z klíčových úkolů ústavu spočívá v plynulém provozu základny v Mělníce, na němž se významně podílejí i doktorandi.

7. Knihovna Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK

Při pedagogické a vědecké činnosti připadá jedinečný význam dlouhodobě a souvisle budovanému knihovnímu fondu, využívanému mj. v rámci výuky. Naprostou nezbytností se už stal výhradně prezenční provoz knihovny (bez výpůjček mimo ústav). V tomto systému budeme rozhodně pokračovat. Doplnění fondů bude nadále přihlížet k tématickým okruhům určujícím program vědecké a pedagogické činnosti ústavu (viz bod 3). Před literaturou běžně dostupnou v dalších pražských knihovnách budou dostávat přednost významné a u nás obvykle nedostupné položky zahraniční produkce.

Stále nedokončená zůstává stavební rekonstrukce ústavu, jejíž závěrečná etapa má v první řadě zvětšit prostor knihovny (zcela nezbytně využívané i k přednáškám a seminářům) a rozšířit kapacitu pro uložení knihovního fondu.

8. Publikační činnost

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK připravuje dvě publikační řady vydávané nakladatelstvím Karolinum, sborníky *Praehistorica* a *Studia mediaevalia Pragensia*.

Sborník *Praehistorica* se po určité pauze podařilo oživit, v současné době už nepřestává plnit svoje zadání, tj. publikaci prací zaměřených na pravěk a protohistorii. Sborník *SMP* slouží k vydávání příspěvků archeologie středověku, ale i dalších medievistických oborů. Obě publikační řady mj. přinášejí vybrané studentské práce.

Výběr hodnotných doktorských prací vychází od roku 2006 v publikační řadě *Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque*, vydávané společně s Ústavem archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně. Tato řada má značný význam, už dnes poskytuje měřítko kvality doktorských prací. V tomto publikačním záměru hodláme rovněž pokračovat.

Důležitou publikační položku v činnosti ústavu by i nadále měl tvořit sborník *Ruralia* (the Jean-Marie Pesez conferences on medieval rural archaeology), redakčně u nás připravovaný v součinnosti s Centrem medievistických studií a s dvouletou periodicitou vydávaný nakladatelstvím Brepols.

9. Součinnost s dalšími ústavu univerzitní archeologie

Význam této části koncepce Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK vyplývá mj. z nezbytné specializace jednotlivých pracovišť univerzitní archeologie, a zároveň z povinnosti soustavně kultivovat rámec oborové diskuse. V rámci českých zemí budeme pokračovat v každoročních setkáních doktorandů, zaměřených hlavně na prezentaci doktorských projektů. Setkání pořádá náš ústav spolu s univerzitním archeologickým ústavem v Brně.

Programy výměny se zahraničními univerzitními ústavu budou nadále doplňovat specializovaná setkání doktorandů. Řada setkání zaměřených na archeologii středověku byla zahájena v roce 2006 za účasti doktorandů z Prahy, Vratislavi a Berlína. Rychle přerostla v každoroční kolokvia, na která navíc oproti počátkům pravidelně přicházejí studenti z dalších německých univerzit (Bamberg, Halle).

Podstatnou oporou zahraniční výměny se i v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou stal program Erasmus, který se podařilo navázat s několika významnými univerzitními ústavu v Evropě.

*

Z bilance předpokladů jednoznačně vyplývá, že Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK může i nadále patřit k předním univerzitním pracovištím ve střední Evropě.

Těžiště jeho činnosti bude spočívat v kvalifikované oborové výuce, zvláště zdůrazňující význam magisterského a doktorského studia, soustředěného hlavně na vybrané tématické okruhy. Rovnocennou část programu ústavu tvoří vědecká činnost jeho členů, která ve svých důsledcích podmiňuje kvalitu oborové výuky. Vyvážený a v principu rovnocenný vztah „výuky“ a „vědy“ se ostatně už před léty stal určující pro všechna srovnatelná univerzitní pracoviště v Evropě.

V Praze, 4. 7. 2010

prof. Jan Klápště